

До разової Спеціалізованої вченої ради
Національного університету «Одеська юридична академія»

РЕЦЕНЗІЯ

рецензента, кандидата юридичних наук, доцента
Завтура Віктора Андрійовича на дисертацію **Гуменюк Аліни Сергіївни** на
тему: **«Допустимість доказів, отриманих у результаті проведення негласних
слідчих (розшукових) дій»**, подану на здобуття ступеня
доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Питання допустимості доказів, зокрема тих, що отримані в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НС(Р)Д), набуло особливого значення у сучасному кримінальному процесі України. Це зумовлено, з одного боку, загальною тенденцією до посилення гарантій захисту прав людини, а з іншого – потребою держави у забезпеченні ефективного виявлення та розслідування злочинів, зокрема тяжких і особливо тяжких, які характеризуються високим рівнем латентності, складною структурою та організованістю. У таких умовах інститут НС(Р)Д є одним з ключових інструментів правоохоронної діяльності, що, однак, породжує численні виклики в частині дотримання основоположних засад кримінального провадження.

На тлі таких тенденцій особливої актуальності набуває системне й критичне переосмислення нормативного регулювання питань допустимості результатів НС(Р)Д, а також вироблення узгоджених правозастосовних підходів до оцінки їхньої юридичної придатності як доказів. Варто підкреслити, що на відміну від гласних слідчих (розшукових) дій, результати НС(Р)Д фіксуються в умовах обмеженого процесуального контролю та часто не піддаються повноцінній перевірці стороною захисту до моменту розсекречення, що створює ризик одностороннього формування доказової бази.

Додатковим чинником, який посилює практичну значущість теми, є трансформації, що відбуваються внаслідок дії правового режиму воєнного стану. Запровадження спрощених чи спеціальних процедур, обмеження судового контролю, а також підвищення навантаження на правоохоронні органи та суди в умовах війни створюють додаткові правові ризики, які не можуть залишатися поза увагою. У такому контексті питання забезпечення належного балансу між потребами кримінального переслідування та дотриманням основоположних прав людини набуває особливої ваги.

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) неодноразово підкреслював важливість забезпечення належної правової процедури здійснення НС(Р)Д, зокрема у контексті правомірності санкціонування таких дій, пропорційності та можливості ефективного судового оскарження. Застосування практики ЄСПЛ в українському контексті потребує глибокого адаптаційного аналізу, що є неможливим без комплексного дослідження питань допустимості результатів НС(Р)Д.

У цьому контексті дисертаційне дослідження Гуменюк А. С. видається актуальним, своєчасним та затребуваним, і авторка це переконливо обґрунтувала.

Про актуальність рецензованого дисертаційного дослідження свідчить і його зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах загальної п'ятирічної теми науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на 2021-2025 рр. «Правове і соціальне життя сучасної України у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» (державний реєстраційний номер 122U000266), а також розробленого на її основі плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу «Сучасний стан та перспективи нормативної регламентації, теорії та практики здійснення кримінально-процесуальної, оперативно-розшукової та детективної діяльності при досягненні завдань кримінального провадження» (затверджений протоколом засідання кафедри від 17.05.2021 р. № 12).

Наукова обґрунтованість представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень.

Авторка визначила метою свого дослідження комплексне теоретико-прикладне обґрунтування критеріїв допустимості доказів, отриманих під час проведення НС(Р)Д, з урахуванням особливостей їх правової природи, а також формування узгодженого підходу до правової оцінки результатів НС(Р)Д.

Для досягнення поставленої мети у дисертації вирішувались такі завдання: встановити місце й статус результатів НС(Р)Д як фактичних даних, отриманих в межах кримінального провадження; охарактеризувати сутність допустимості результатів НС(Р)Д; визначити суб'єктів ініціювання, проведення та контролю за проведенням НС(Р)Д; виокремити джерела одержання допустимих результатів НС(Р)Д; окреслити процедуру отримання та закріплення доказів, отриманих за результатами проведення НС(Р)Д; з'ясувати сутність особливих правових ситуацій та їх впливу на допустимість результатів НС(Р)Д; встановити значення перекваліфікації кримінального правопорушення для допустимості доказів, одержаних під час НС(Р)Д.

Слід відзначити, що здобувачка правильно та методологічно вірно сформулювала мету, завдання, предмет та об'єкт свого дисертаційного дослідження.

Більшість наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у роботі, викладені чітко та переконливо, стиль їх викладу дозволяє повно та несуперечливо усвідомити їх зміст. Ознайомлення зі змістом роботи дає змогу констатувати, що автор на високому рівні оволодів сучасною методологією наукової діяльності.

Методологічною основою дисертаційного дослідження виступив комплекс загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, що використовуються в сучасній правовій науці, серед яких: діалектичний, формально-юридичний, статистичний, логіко-нормативний, методи системно-структурного аналізу, системного аналізу, моделювання.

Достовірність результатів, отриманих за підсумком роботи над дисертаційним дослідженням, забезпечується широким використанням наукових джерел, доволі значною за обсягом емпіричною базою, яку склали рішення ЄСПЛ, постанови Верховного Суду, судові рішення, розміщені у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Указане дозволяє дійти висновку, що наукові положення, рекомендації та висновки дисертаційного дослідження є обґрунтованими, методологічно вірними та такими, що мають системний, комплексний характер та містять наукову новизну.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень полягає в тому, що дисертація є першим після прийняття чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) спеціальним комплексним науковим дослідженням, яке стосується питань оцінки допустимості доказів, отриманих в результаті проведення НС(Р)Д.

Низка наукових висновків та пропозицій здобувача мають абсолютну новизну та вперше були сформульовані в українській кримінальній процесуальній доктрині, зокрема:

1) запропоновано зміни до кримінального процесуального законодавства щодо закріплення фіксованого строку для розгляду прокурором клопотань слідчого до слідчого судді про проведення НС(Р)Д – не більше шести годин з моменту надходження;

2) чітко визначено перелік НС(Р)Д, відносно яких прокурор уповноважений заборонити їх проведення або припинити подальше проведення, а також критерії (умови), за наявності яких прокурор вправі ухвалити відповідне рішення, та запропоновано відповідні нормативні зміни до чинного кримінального процесуального законодавства;

3) сформульовану цілісну концепцію належного джерела результатів НС(Р)Д, що передбачає обов'язкове розкриття стороні захисту та суду повного комплексу процесуальних документів щодо НС(Р)Д, а саме: постанови слідчого,

прокурора про проведення НС(Р)Д; клопотання про дозвіл на проведення НС(Р)Д; ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення НС(Р)Д; доручення на проведення НС(Р)Д; протоколу про проведення НС(Р)Д та додатків до нього;

4) запропоновано нормативно закріпити такий порядок дій сторони обвинувачення у випадку нерозсекречення апеляційним судом ухвал слідчого судді про дозвіл на проведення НС(Р)Д: керівник органу прокуратури звертається до керівника апеляційного суду, де засекречено матеріальний носій інформації, з повторним клопотанням про розсекречення; у разі повторної бездіяльності або відмови з боку відповідного органу прокурор інформує сторону захисту та суд про неможливість самостійного одержання матеріалів; прокурор ініціює перед судом питання про витребування відповідних документів в апеляційного суду, який здійснив засекречення;

5) сформовано дефініцію та визначено ознаки поняття «особлива правова ситуація» – це винятковий тимчасовий стан, зумовлений кризовими явищами, що виходять за межі звичайних умов функціонування суспільства та держави, вимагаючи оперативного реагування, системної адаптації правового регулювання з дотриманням принципу верховенства права, характеризується динамічністю, довгостроковим впливом наслідків та може мати локальний або глобальний характер;

6) доведено можливість використання результатів НС(Р)Д у кримінальних провадженнях, де відбулася перекваліфікація кримінального правопорушення на менш тяжке, та розроблено цілісний й структурований алгоритм перевірки отриманих у таких провадженнях результатів Н(С)РД щодо допустимості, що включає аналіз наступних факторів: підстави для первинної кваліфікації діяння як тяжкого чи особливо тяжкого злочину; можливість отримання відомостей, що свідчили про необхідність перекваліфікації, до проведення НС(Р)Д; проведення інших слідчих (розшукових) дій та отримання доказів до моменту перекваліфікації; часовий проміжок між проведенням НС(Р)Д і перекваліфікацією; підстави для перекваліфікації; значення результатів НС(Р)Д для встановлення істини у кримінальному провадженні.

Ці положення та пропозиції складають найбільшу наукову цінність дисертаційного дослідження Гуменюк А. С. та є важливим внеском в українську кримінальну процесуальну доктрину.

Водночас, дисертаційне дослідження містить й інші положення, що мають наукову новизну, є обґрунтованими, слушними та спрямовані на подальший розвиток проблематики допустимості доказів, отриманих в результаті проведення НС(Р)Д.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, що включають 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (264 найменування) та 3 додатків.

Загальний обсяг дисертації становить 231 сторінка, з них основний текст – 185 сторінок, 3 додатки розміщені на 17 сторінках.

Дисертаційне дослідження характеризується продуманим планом та змістом, науково обґрунтованими та вичерпними висновками.

Перший розділ дисертації «Результати негласних слідчих (розшукових) дій та їх допустимість у кримінальному процесі: доктринально-емпіричні основи» складається із двох підрозділів та присвячений з'ясуванню місця й статусу результатів НС(Р)Д у системі доказування, розкриттю сутності поняття допустимості таких результатів, визначенню їх основних характеристик та правової природи. У розділі досліджено доктринальні підходи, проаналізовано положення національного законодавства та практику ЄСПЛ і національних судів, що дозволило автору сформулювати концептуальне бачення результатів НС(Р)Д як фактичних даних, отриманих винятковим способом і здатних бути допустимими доказами лише за умови дотримання чітких процесуальних критеріїв.

Другий розділ «Критерії допустимості доказів, одержаних внаслідок проведення негласних слідчих (розшукових) дій» складається із трьох підрозділів, у яких дисертант всебічно досліджує кожен з ключових критеріїв допустимості доказів, здобутих під час здійснення НС(Р)Д. У першому підрозділі увагу зосереджено на суб'єктному аспекті – розкрито статус, повноваження та

процесуальні функції слідчого, прокурора, оперативних підрозділів і слідчого судді в контексті ініціювання, санкціонування, проведення та контролю за НС(Р)Д. У другому підрозділі досліджено вимоги до належного джерела результатів НС(Р)Д, наголошено на необхідності розкриття повного комплексу процесуальних документів стороні захисту та суду. У третьому підрозділі автор детально аналізує процедуру отримання та закріплення доказової інформації, звертаючи увагу на вимоги до фіксації, засекречення та подальшого розсекречення результатів НС(Р)Д, а також пропонує алгоритм дій у випадку нерозсекречення матеріалів апеляційними судами. У межах цього розділу також обґрунтовано низку пропозицій щодо законодавчих змін, які мають на меті підвищення правової визначеності та процесуальних гарантій при використанні результатів НС(Р)Д у доказуванні.

У третьому розділі «Трансформація підходів до допустимості доказів, отриманих за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій» здобувач розглядає питання впливу особливих правових ситуацій на оцінку допустимості доказів, зібраних під час НС(Р)Д, а також аналізує специфіку використання таких результатів у випадку перекваліфікації кримінального правопорушення. Автор досліджує, як зміна зовнішніх умов (зокрема, введення воєнного стану) впливає на правову природу, допустимість і доказову силу результатів НС(Р)Д. Увагу також зосереджено на проблематиці співвідношення початкової кваліфікації правопорушення, що обумовила дозвіл на проведення НС(Р)Д, з подальшою зміною юридичної оцінки діяння, яка може викликати сумніви щодо правомірності використання вже отриманих доказів.

Дисертація написана грамотною мовою, науковий стиль роботи витримано. Здобувачка Гуменюк А. С. на високому рівні продемонструвала свої здібності до наукового пошуку, вміння коректно вести наукову дискусію та аргументувати власну позицію, а також повністю оволоділа методологією наукової діяльності.

Оформлення дисертації відповідає встановленим вимогам.

Усі завдання, які ставила перед собою дисертантка для досягнення поставленої мети, є вирішеними.

Основні результати проведених здобувачкою наукових досліджень, викладені у дисертаційному дослідженні, достатньо повно відображені у наукових працях. Вони знайшли відображення у 13 наукових публікаціях, у тому числі, – у 5 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено Міністерством освіти і науки України, а також 8 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Теоретична та практична значимість результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що сформульовані у дисертації висновки можуть бути використані у: 1) науково-дослідній діяльності – для подальшого комплексного вивчення проблематики допустимості доказів, одержаних у результаті проведення НС(Р)Д; 2) у нормотворчій діяльності – для розробки обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства України, зокрема глави 21 КПК України та спеціалізованих підзаконних актів; 3) у правозастосовній діяльності – слідчими, прокурорами, суддями, адвокатами, а також працівниками оперативних підрозділів для забезпечення правильного та однакового застосування положень кримінального процесуального законодавства щодо ініціювання, проведення, контролю та оцінки результатів НС(Р)Д; 4) у навчальному процесі – при викладанні дисциплін «Кримінальний процес», «Досудове розслідування», «Проведення слідчих (розшукових) дій», «Теорія доказів у кримінальному процесі», «Права людини в сфері кримінальної юстиції» та інших пов'язаних з тематикою НС(Р)Д навчальних курсів, при підготовці навчальних матеріалів, а також у науково-дослідній роботі студентів та аспірантів (результати дисертаційного дослідження впроваджені в навчальну та науково-дослідну діяльність Національного університету «Одеська юридична академія», Акт впровадження від 23.04.2025 р.).

Відсутність порушень академічної доброчесності. У дисертаційному дослідженні Гуменюк А. С. текстових запозичень без посилання на

першоджерело НЕ виявлено. Академічний текст можна вважати оригінальною авторською розвідкою у важливій для кримінальної процесуальної доктрини та правозастосовної діяльності царині – допустимість доказів, отриманих в результаті проведення НС(Р)Д.

Щодо відсутності реального чи потенційного конфлікту інтересів щодо здобувача та/або його наукового керівника. Рецензент не має реального чи потенційного конфлікту інтересів щодо здобувачки Гуменюк Аліни Сергіївни, її наукового керівника Волошиної Владлени Костянтинівни та не є їх близькою особою.

Відзначаючи в цілому високий науковий рівень дисертаційного дослідження, його логічність та наукову новизну, слід зазначити, що робота **містить низку положень, які є спірними та потребують додаткових пояснень автора:**

1. У підрозділі 2.1 дисертантом висунуто пропозицію щодо виключення з КПК України положення, яке, на думку автора, дозволяє прокурору самостійно проводити НС(Р)Д. Водночас викликає дискусію саме трактування ч. 4 ст. 36 КПК України, на яку, очевидно, спирається здобувачка. У зазначеній нормі прокурору дійсно надано право «особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії», однак у ній прямо не йдеться про можливість особистого здійснення саме НС(Р)Д. Це дає підстави для сумніву в тому, що законодавець мав намір наділити прокурора відповідними повноваженнями, зважаючи на специфіку НС(Р)Д. У зв'язку з цим варто було б більш детально обґрунтувати, чому автор розцінює чинну редакцію як таку, що дозволяє прокурору проводити НС(Р)Д особисто, а також чи доцільно усувати відповідну неоднозначність шляхом законодавчого втручання.

2. У підрозділі 2.1 дисертанткою запропоновано спростити процедуру направлення доручень на проведення НС(Р)Д шляхом законодавчого закріплення обов'язку слідчого або прокурора безпосередньо направляти письмове доручення до оперативного підрозділу. Такий підхід, безперечно, спрямований на усунення надмірної бюрократизації відповідної процедури та

підвищення оперативності виконання доручень на проведення НС(Р)Д. Водночас викликає питання, яким чином у разі впровадження запропонованої моделі забезпечуватиметься контроль за дотриманням підзвітності та законності дій оперативних підрозділів, які зазвичай діють саме у межах ієрархічного підпорядкування керівнику відповідного органу. Інакше кажучи, чи не призведе така пряма комунікація до виключення проміжної управлінської ланки, що відіграє роль фільтра в організації роботи оперативного апарату та запобігає зловживанням? Було б корисно почути позицію дисертантки щодо гарантій проти формального виконання таких доручень, якщо запропонований порядок буде запроваджено.

3. У підрозділі 3.1 дисертації здобувачка пропонує ввести авторське визначення поняття «особлива правова ситуація» та аналізує її вплив на допустимість доказів, отриманих унаслідок НС(Р)Д. Водночас термін «особлива правова ситуація» не має усталеного правового статусу в чинному законодавстві, а його зміст значною мірою перетинається з існуючими категоріями (наприклад, «надзвичайний стан», «воєнний стан» тощо). У зв'язку з цим було б доречно почути від автора обґрунтування доцільності запровадження саме цієї дефініції в науковий обіг, а також роз'яснення, чи вбачає вона підстави та потребу для її нормативного закріплення на рівні закону, з огляду на співвідношення з уже наявними правовими категоріями.

Втім, висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження та можуть бути предметом наукової дискусії під час публічного захисту.

Загальний висновок.

1. Дисертація **Гуменюк Аліни Сергіївни** на тему: **«Допустимість доказів, отриманих у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій»** є комплексною, оригінальною та завершеною кваліфікаційною науковою працею, яка містить науково обґрунтовані висновки щодо допустимості доказів, отриманих в результаті проведення НС(Р)Д, які

мають важливе теоретико-прикладне значення для кримінальної процесуальної доктрини.

2. Дисертаційне дослідження відповідає спеціальності 081 – «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. (зі змінами).

3. Здобувачка – **Гуменюк Аліна Сергіївна** – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
Національного університету
«Одеська юридична академія»

Віктор ЗАВТУР